

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ**

Соляник Катерина Володимирівна

УДК:656(4+5)(1-83)

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТРАНЗИТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ЄВРАЗІЙСЬКОМУ
ПРОСТОРИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дніпропетровському національному університеті залізничного транспорту імені акад. В. Лазаряна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор
Бараш Юрій Савелійович,
Дніпропетровський національний
університет залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна,
завідувач кафедри обліку, аудиту та
інтелектуальної власності.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Копитко Василь Іванович,
Львівська філія Дніпропетровського
національного університету залізничного
транспорту імені академіка В. Лазаряна ,
завідувач кафедри гуманітарної та
соціально-економічної підготовки;

доктор економічних наук, доцент
Дикань Валерія Володимирівна,
Український державний університет
залізничного транспорту,
професор кафедри менеджменту і
адміністрування.

Захист відбудеться «01» липня 2015 р. о 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.820.05 в Українському державному університеті залізничного транспорту за адресою: м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд. 3.501.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Українського державного університету залізничного транспорту за адресою: 61050, м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд. 2.209.

Автореферат розісланий «29» травня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Чорнобровка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Беручи до уваги сучасний розвиток міжнародних зв'язків, найбільш масштабні світові товаропотоки пов'язують країни, економіки яких стрімко розвиваються. Формуються три глобальні економічні центри – США, ЄС та країни Азіатського регіону. Повномасштабне функціонування міжнародних трансконтинентальних ринків і динамічний розвиток ринкових економік неможливі без ефективно працюючої транспортної системи.

Враховуючи тенденції розвитку світової економіки, прогнозується значне збільшення товарних потоків між об'єднаною Європою та країнами Азіатського регіону. В цій ситуації максимальну вигоду від постачання транспортних послуг одержать ті країни, які залучать на свої транспортні комунікації транзитний євразійський потік. Отже, пріоритетним завданням для України, як своєрідного мосту, що поєднує країни Європи та Азії, є реалізація вигідного географічного положення і транзитного потенціалу транспортної системи.

За експертними даними ЄС, загальний обсяг вантажопотоків між Західною Європою і Азіатсько-Тихоокеанським регіоном становить близько 200 млн т вантажів при загальній вартості 200 млрд дол. США. Участь пострадянських країн у цьому вантажопотоці може скласти до 100 млрд дол. США. На велику частину цих транспортних потоків може розраховувати Україна. Саме тому надзвичайної актуальності набуває теоретико-методичне обґрунтування напрямів і механізмів забезпечення розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України, що сприятиме її інтеграції в міжнародну транспортну мережу.

Дослідженню різних аспектів управління розвитком транспортних систем присвятили свої праці такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Ю. Бараш, О. Дейнека, В. Ільчук, Л. Калініченко, О. Кірдіна, С. Ковальчук, В. Копитко, С. Мямлін, Ю. Цветов, В. Шинкаренко та інші.

Наукові погляди на проблеми розвитку транзитного потенціалу та стратегічні напрямки його використання в сучасних умовах сформував О. Бакаєв, В. Герасименко, О. Мініна, О. Орлов, Н. Якименко та інші.

Теоретико-методичні розробки щодо розвитку транзитних можливостей транспортної системи України запропонували Т. Блудова, М. Данько, В. Дикань, Н. Дунаєва, Ю. Кулаєв, О. Ларін, А. Новікова, В. Орлова, Ю. Пащенко, Д. Прейгер, С. Резер, С. Ткачук та інші.

Віддаючи належне науковому та практичному значенню праць вищезазначених авторів, необхідно підкреслити, що певне коло завдань концептуального та методичного характеру є недостатньо розвинутим. Потребують подальшого дослідження питання, по-перше, формування механізму розвитку транзитного потенціалу транспортної системи, який спрямований на зростання конкурентної привабливості транспортної системи і враховує систему потенціалів розвитку та відповідну інфраструктуру

підтримки; по-друге, стратегічного планування розвитку міжнародних транспортних коридорів; по-третє, формування та реалізації проектів розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України, що мають системний і комплексний соціально-економічний ефект. Усе це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його мету, спектр і зміст завдань для її досягнення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні положення дисертаційної роботи були використані в ініціативній науково-дослідній роботі «Ефективність впровадження в Україні швидкісних та високошвидкісних поїздів» (реєстраційний номер 0114U002414).

Дисертаційна робота виконана відповідно до положень таких програмних документів: Державної цільової програми реформування залізничного транспорту України на 2010–2019 роки, Транспортної стратегії України на період до 2020 року.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо забезпечення розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України в умовах зростання євразійських економічних і торговельних зв'язків.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- проаналізувати стан транзитних перевезень територією України і визначити кроки та наслідки подолання перешкод при здійсненні транзитних вантажних перевезень;
- удосконалити поняття та визначити складові транзитного потенціалу транспортної системи;
- удосконалити класифікацію факторів і принципи розвитку транзитного потенціалу транспортної системи;
- визначити елементи сучасного механізму розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України та принципи його функціонування;
- розробити підхід до стратегічного планування розвитку міжнародних транспортних коридорів;
- розробити концепцію Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України в аспекті забезпечення умов функціонування Транс'євразійського коридору розвитку.

Об'єкт дослідження – процеси забезпечення розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України.

Предмет дослідження - сукупність теоретичних, методичних і прикладних положень забезпечення розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу виконання дослідження становлять такі методи: *групування* – для розроблення класифікації факторів розвитку транзитного потенціалу транспортної системи; *морфологічного аналізу* – для уточнення понятійного апарату досліджуваної проблематики, зокрема щодо трактування транзитного потенціалу,

стратегічного планування розвитку міжнародних транспортних коридорів; *узагальнення та системного аналізу* – для систематизації теоретичних положень щодо складу і принципів розвитку транзитного потенціалу транспортної системи; *аналізу та синтезу* – для вивчення об’єкта дослідження і виявлення його складових елементів; *фінансово-економічного і статистичного аналізу* – для обґрунтування значення організації транзитних перевезень у забезпеченні економічної динаміки в країні та узагальнення світового досвіду з організації транзитних перевезень; *системно-структурного аналізу* – для формування методичних рекомендацій щодо розробки й реалізації механізму розвитку транзитного потенціалу транспортної системи; *логіко-аналітичний* – для розроблення концептуальних положень Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України; *абстрактно-логічний* – для теоретичних узагальнень і формулювання висновків дослідження; *графоаналітичний* – для наочного подання статистичного матеріалу та схематичного зображення теоретичних і практичних положень.

Теоретичною базою дослідження стали праці провідних вчених-економістів України та зарубіжжя за проблематикою розвитку транзитного потенціалу, планування розвитку міжнародних транспортних коридорів. При написанні використано законодавчі та нормативні акти України, галузеві програми, дані державних органів статистики України, матеріали Міністерства інфраструктури України.

Наукова новизна отриманих результатів. Найбільш важливі результати дослідження, що містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

удосконалено:

– визначення сутності поняття «транзитний потенціал транспортної системи», під яким, на відміну від існуючих, автор розуміє системну єдність технічних, технологічних, кадрових, організаційних та інших ресурсів і можливостей, які обумовлюють сукупну здатність видів транспорту надавати необхідну кількість і забезпечувати високу якість транзиту, що дозволило обґрунтувати доцільність формування комплексного механізму розвитку транзитного потенціалу, визначити його складові, серед яких механізм регіональної міжгалузевої інтеграції та співробітництва суб’єктів щодо розвитку об’єктів транспортної і транспортно-логістичної інфраструктури та вітчизняних міжнародних транспортних коридорів;

– теоретико-методичні засади стратегічного планування розвитку міжнародних транспортних коридорів з позицій забезпечення їхнього стійкого економічного розвитку та соціально-економічного розвитку території їх тягіння, що, на відміну від традиційних підходів, дає можливість досліджувати процеси розвитку міжнародних транспортних коридорів у контексті забезпечення їхніх конкурентних переваг з урахуванням інтересів зацікавлених осіб;

– класифікацію факторів розвитку транзитного потенціалу залізничного транспорту, яка, на відміну від існуючих, класифікаційними ознаками має фактори модернізації системи відтворення ресурсів, системи управління,

транспортної і транспортно-логістичної інфраструктури, технологій взаємодії та основних фондів залізничного транспорту. Це дозволяє визначити комплекс сучасних вимог до діяльності залізничного транспорту, реалізація яких вплине на обсяги та якість обслуговування транзитних перевезень;

набули подальшого розвитку:

– механізм розвитку транзитного потенціалу транспортної системи, який, на відміну від існуючих, базується на принципах системності, узгодженості, партнерства, збалансованості, дозволяє поєднувати задачі, принципи, методи розвитку транзитного потенціалу, спрямований на зростання конкурентної привабливості транспортної системи і враховує систему потенціалів її розвитку та відповідну інфраструктуру підтримки. Реалізація механізму дозволить ідентифікувати масштаби та глибину проблем розвитку транзитного потенціалу, визначити альтернативні та пріоритетні шляхи їх вирішення, а також реалізувати проекти розвитку з використанням переваг міжгалузевої взаємодії учасників;

– підхід до формування та реалізації Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України в аспекті забезпечення умов функціонування Транс'євразійського коридору розвитку, що визначило пропозиції щодо мети, завдань, суб'єктної та об'єктної особливостей проекту, механізму його реалізації, який відрізняється від існуючих рівнями формування проблемної площини розвитку транзитного потенціалу, високою щільністю зв'язку «виробництво-наука» та формуванням інтелектуального середовища на міжгалузевому та міжорганізаційному рівнях, що дозволяє створити мультиінфраструктуру реалізації проекту;

– складові транзитного потенціалу транспортної системи регіону, до яких, на відміну від існуючих підходів, включено транзитний потенціал видів транспорту, ресурсно-організаційну і технічну компоненти регіонального рівня. Це дозволяє більш точно визначити джерела забезпечення розвитку транзитного потенціалу транспортної системи.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що визначені пропозиції та рекомендації дозволять сформулювати на державному рівні комплексний механізм реалізації проектів розвитку транзитних можливостей транспортної системи, що активізує процеси зростання на галузевому та міжгалузевому рівнях їхньої реалізації та сприятиме формуванню синергетичного ефекту в економіці України.

Методичні рекомендації щодо створення мультиінфраструктури реалізації Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України використані Міністерством інфраструктури під час виконання Загального відомчого плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (акт впровадження № 458-І від 17 вересня 2014 року). Практичну цінність пропозицій автора щодо механізмів розвитку транзитного потенціалу залізничного транспорту України підтверджено актом впровадження Південно-Західної залізниці № 746/1 від 29 вересня 2014 року.

Окремі положення дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна під час викладання дисциплін «Управління змінами», «Управління конкурентоспроможністю» та «Економіка транспорту» (акт впровадження від 2 листопада 2014 року).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, отримані в дисертаційній роботі та винесені на захист, здобуто особисто автором і відображено в наукових публікаціях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, ідеї та висновки, які є результатом самостійної роботи автора. Внесок автора в роботи, виконані у співавторстві [2], наведено у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, доповідались і були схвалені на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: X Международной научно-практической конференции «Стратегические вопросы мировой науки» (Przemysl, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції Академії внутрішніх військ МВС України «Сучасний менеджмент: проблеми та перспективи» (Харків, 2014 р.); XII Міжнародній науковій конференції «Проблеми економіки транспорту» (Дніпропетровськ, 2014 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми міжнародних транспортних коридорів та корпоративної логістики» (Харків, 2014 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць, у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття в міжнародному науковому виданні, тези доповідей на чотирьох конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 3,35 ум.-друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 3,1 ум.-друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 200 сторінок, у т. ч. основний текст займає 148 сторінок. Матеріали дисертації проілюстровано 30 рисунками, 14 таблицями та містять 11 додатків. Список використаних джерел налічує 167 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну і практичну значущість отриманих результатів, наведено дані щодо їх апробації і публікацій.

У *першому розділі «Теоретичні аспекти розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України»* визначено роль транспорту і транзитних перевезень у забезпеченні економічної динаміки в країні, встановлено напрями подолання перешкод при здійсненні транзитних вантажних перевезень, надано авторське визначення поняття «транзитний потенціал транспортної системи», розкрито його структуру, фактори та

принципи розвитку.

Досліджено фактори економічного зростання національної економіки, які визначають позитивну економічну динаміку. Визначено, що з сукупності неекономічних факторів у довгостроковому періоді саме фізико-географічні є найбільш впливовими та результативними щодо забезпечення зростання національної економіки. Проаналізовано загальні тенденції функціонування вітчизняного транспорту, доведено існування суттєвих проблем в організації та обслуговуванні транзитних перевезень, що негативно позначаються на їхніх обсягах (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка транзитних вантажопотоків за видами транспорту, тис. т

Вид транспорту	2009	2010	2011	2012	2013
Всього без трубопровідного	50152,4	52913,54	58123,48	47915,53	40877,35
Залізничний	44834,64	44511,77	48669,54	40940,14	32983,02
Морський	1899,38	3660,41	3912,07	1637,72	1519,33
автомобільний	3354,2	4649,12	5011,2	4850,03	5584,97
Річковий	0	0	0	7,58	2,16
Авіаційний	1,17	1,58	2,8	2,99	0,77
Інший	62,94	90,64	527,84	477,07	787,10

Завданнями розвитку транспортного комплексу України, що сприятиме збільшенню обсягів транзитних перевезень, визначено прийняття міжнародних норм і стандартів у системі транспортних перевезень; забезпечення гнучкості та надійності перевезень; збільшення конкуренції між операторами транспортних послуг; грамотне використання перспективної системи контейнерних перевезень, впровадження прогресивних схем транзитних перевезень; координований розвиток транспортної політики на європейському, національному та регіональному рівнях; формування інтелектуальної транзитної системи та мультимодальної транспортно-логістичної системи; розвиток міжнародних транспортних коридорів (МТК); інтеграцію на рівнях інфраструктури і транспортних засобів, діяльності та використання інфраструктури, послуг і розпоряджень.

Кроками для подолання перешкод при здійсненні транзитних вантажних перевезень є: а) створення на системному рівні взаємозв'язку між усіма видами перевезень з урахуванням їхньої взаємодії з терміналами, промисловістю та регіональними ринками споживання; б) маркетинг фактичного та очікуваного вантажопотоків; в) урахування потенційної інтеграції програм розбудови на регіональному і міждержавному рівнях; г) створення сучасних терміналів і пунктів передачі вантажів; д) гармонізація стандартів розмірів, ваги та інших характеристик транспортних засобів тощо.

Удосконалено сутність поняття «транзитний потенціал транспортної системи», який є системною єдністю технічних, технологічних, кадрових, організаційних та інших ресурсів і можливостей, які обумовлюють сукупну здатність видів транспорту надавати необхідну кількість і забезпечувати

високу якість транзиту. Розроблено структуру транзитного потенціалу транспортної системи регіону (рис. 1).

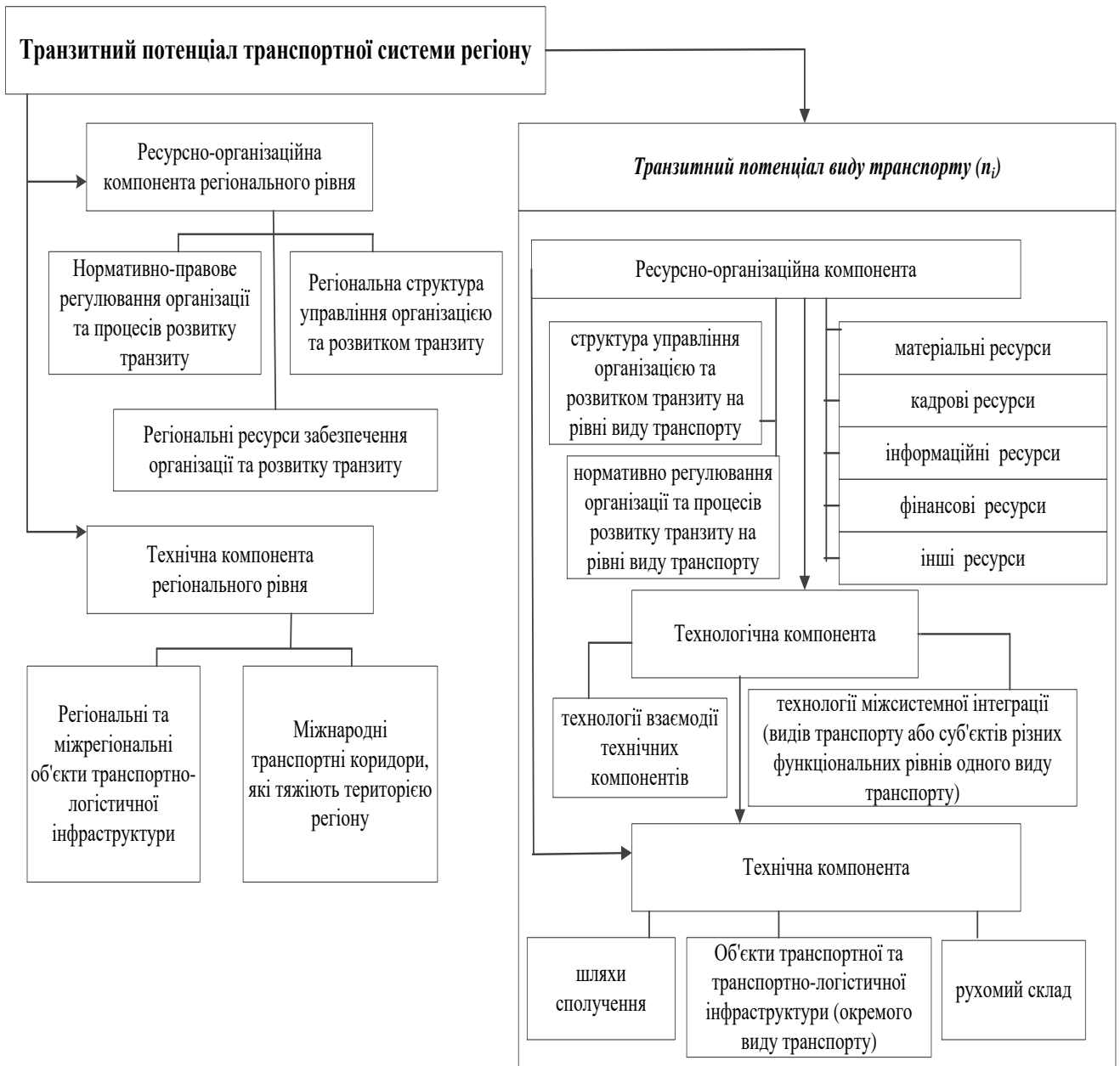

Рис. 1. Стратифікована модель транзитного потенціалу транспортної системи регіону

Транзитний потенціал транспортної системи України формується та розвивається під дією системи факторів. Стосовно транзитного потенціалу залізничного транспорту такими факторами є: 1) фактори модернізації системи відтворення ресурсів (впровадження нових механізмів залучення фінансових ресурсів, підготовки висококваліфікованих кадрів, використання інформаційних і телекомунікаційних систем та ін.); 2) фактори модернізації системи управління (оновлення та удосконалення системи управління інноваційним розвитком і якістю послуг, основними і допоміжними

процесами надання послуг у відповідності з міжнародними нормами, створення інтелектуальної системи перевезень та ін.); 3) фактори модернізації транспортної і транспортно-логістичної інфраструктури (формування єдиної транспортно-логістичної системи, оновлення та удосконалення процедур у пунктах перетину кордонів, впровадження нових і удосконалення існуючих механізмів забезпечення безпеки транспортних засобів, вантажів при навантажувально-розвантажувальних роботах та ін.); 4) фактори модернізації технологій взаємодій (оновлення та удосконалення існуючих технологій взаємодії видів транспорту на стикових дільницях, системи документообігу видів транспорту при організації перевезень; організація нових МТК, інтеграція транспортно-логістичних систем, безпаперова логістика та ін.); 5) фактори модернізації основних фондів залізничного транспорту (впровадження нових типів і видів рухомого складу, технологій будівництва колії, її ремонту відповідно до вимог швидкості та якості перевезень та ін.).

Удосконалено принципи розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України: а) визнання декларованих цілей розвитку транзитного потенціалу України загальнонаціональними економічними імперативами; б) урахування імперативів розвитку транспорту Європи та Росії як суміжних економічних центрів; в) підвищення конкурентоспроможності як найважливішої стратегії реалізації імперативу розвитку транзитного потенціалу України; г) необхідність розроблення та реалізації індивідуальних стратегій розвитку конкурентоспроможності основних вітчизняних МТК; д) розроблення та реалізація стратегій розвитку видів транспорту України; е) орієнтація на світову кон'юнктуру ринку транзитних вантажних перевезень; ж) активна участь України в євразійських транспортних проектах; и) розроблення та реалізація міжгалузевих стратегій розвитку, що охоплюють інтереси та вирішують проблеми взаємопов'язаного та координованого розвитку транспорту і промисловості України; к) участь керівництва України і транспортної галузі у формуванні глобальної транспортної політики (гармонізація та уніфікація норм і стандартів у галузі техніки, інфраструктури і технологій).

Основними умовами розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України є: політична воля керівників держави та галузі щодо збільшення транзиту через територію України; інвестиційна привабливість транспорту; ефективна реалізація механізмів державно-приватного партнерства; рівень науково-технічного прогресу в галузі; рівень мультимодальності, інтегрованості та контейнеризації перевезень; обґрунтована та прозора тарифна політика у сфері транзитних перевезень; ефективність функціонування та прогресивність МТК та ін.

У другому розділі «Формування механізмів розвитку транзитного потенціалу транспортних систем» досліджено світову практику розвитку транзитного потенціалу, проаналізовано вітчизняний досвід розвитку транспортної системи, що впливає на підвищення її транзитного потенціалу; розроблено механізм розвитку транзитного потенціалу та підхід до

стратегічного планування розвитку МТК.

Досліджено світову практику розвитку транзитного потенціалу (рис. 2). Встановлено фізичні та нефізичні перешкоди розвитку транзитних перевезень у Європі, до числа яких належать перешкоди в пунктах перетину кордонів, складні та неефективні візові процедури, недоліки в міжнародних угодах у галузі торгівлі і транспорту, слаборозвинена інфраструктура, серед якої поромні переправи; недоліки в організації логістики та надійності роботи логістичних служб; різниця інтересів державних і приватних структур тощо.

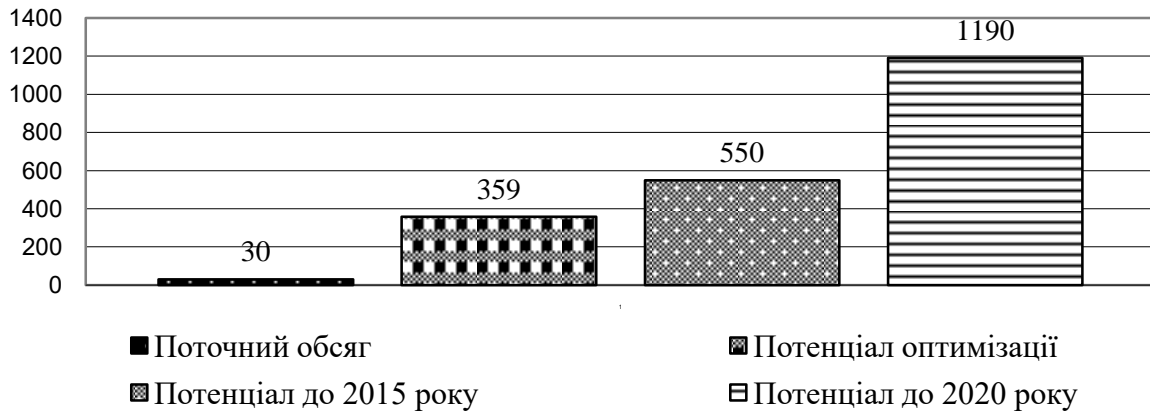

Рис.2. Потенціал транзитних перевезень Західний Китай-Європа, тис. TEU

Вивчено зміст проектів узгодженого розвитку транспортних мереж країн, які реалізуються Урядами Європейських країн: Транс'європейська автомагістраль і транс'європейська залізнична магістраль, Транспортний коридор Європа-Кавказ-Азія» (ТРАСЕКА), проекти «Організація Чорноморського економічного співробітництва», «Євразійське економічне співтовариство», «Євразійські наземні транспортні зв'язки». Особливу увагу щодо розвитку транзитного потенціалу та організації транзиту територією країни приділено досвіду Росії. Докладно вивчено особливості впровадження інноваційного транспортного продукту «Трансіб за 7 діб».

Дослідження вітчизняного досвіду розвитку транспортної системи, що впливає на підвищення її транзитного потенціалу, визначило увагу до елементів сучасного механізму розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України. Такими запропоновано визначати механізми реалізації послуг, придбання та удосконалення засобів виробництва, договірних економічних відносин, кредитування, інвестицій та інвестиційної діяльності, мотивації та стимулювання праці, зовнішніх економічних зв'язків, координації та комплексного розвитку видів транспорту, взаємодії держави та приватних структур, розвитку конкуренції в галузі транспорту, внутрішньорегіональної міжгалузевої інтеграції та співробітництва суб'єктів щодо розвитку об'єктів транспортної і транспортно-логістичної інфраструктури та вітчизняних МТК, а

також фінансово-податковий механізм, правовий механізм урегулювання взаємовідносин і просторово-інтеграційний механізм взаємодії та розвитку транскордонних транспортних мереж.

Запропоновано принципи функціонування механізму розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України, серед яких принципи збалансованості, комплексності, інтенсифікації, науковості, цілеспрямованості, ефективності, партнерства, узгодженості, адаптивності та системності. Визначено основні вимоги до формування механізму розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України та методи такого механізму, а також безпосередньо розроблено механізм розвитку транзитного потенціалу, який спрямований на зростання конкурентної привабливості транспортної системи і враховує систему потенціалів розвитку та відповідну інфраструктуру підтримки (рис. 3).

Стратегічне планування розвитку міжнародних транспортних коридорів є процесом обґрунтування та вибору стратегічних пріоритетів і напрямів стійкого та ефективного розвитку МТК в єдності з соціальними, економічними, науково-технічними, екологічними факторами і умовами розвитку території тяжіння (регіонів); розроблення на цій основі управлінських політик і механізмів реалізації, які підвищують конкурентоспроможність МТК і соціально-економічної системи регіону та забезпечують її адаптацію до умов зовнішнього середовища, які постійно змінюються. Об'єктом стратегічного планування розвитку МТК є їхній стійкий економічний розвиток і соціально-економічний розвиток території їх тяжіння. Суб'єктами стратегічного планування розвитку МТК є учасники транспортного ринку, які делегують права управління галузевим, регіональним і державним органам влади, а також представники органів влади, бізнес-структур, які мають стратегічні інтереси на території тяжіння МТК (регіону). Обґрунтовано, що стратегія розвитку МТК має формуватися в тісній ув'язці зі стратегією регіонального соціально-економічного розвитку. Запропоновано послідовність розроблення стратегії розвитку МТК (рис. 4). Визначені етапи розробки стратегії розвитку МТК складають перший етап стратегічного управління, що, окрім цього, включає моніторинг і контроль реалізації стратегії, коректування індикаторів, стратегічних пріоритетів, розробку конкретних програмних документів.

У третьому розділі «Розроблення та реалізація Національного проекту розвитку транзитного потенціалу України на принципах партнерства та узгодженості» досліджено необхідність розроблення та реалізації проекту - Транс'євразійський коридор розвитку, як полюса генерації суспільного багатства і створення нової транспортно-технологічної системи на просторі Євразії; розроблено концепцію та механізм реалізації Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України (НПРТП) в аспекті забезпечення умов функціонування Транс'євразійського коридору розвитку; визначено джерела синергетичного ефекту від взаємодії стимулювання внутрішнього попиту з боку транспортної

Рис. 3. Схема механізму розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України

Рис. 4. Схема етапів розроблення стратегії розвитку МТК

системи України і розвитку вітчизняного промислового комплексу в умовах реалізації НПРТП.

Обґрунтовано необхідність розроблення та реалізації проекту, що став би полюсом генерації суспільного багатства та забезпечив розвиток інфраструктури і створення нової транспортно-технологічної системи на просторі Євразії. Таким проектом є Транс'євразійський коридор розвитку. Він передбачає перехід від механічного концепту зростання, для якого властиво тиражування вже відомих технологій, до нового техно промислового укладу, створення нових транспортних, інформаційних, промислових, енергетичних та інших технологій. При формуванні Транс'євразійського коридору розвитку задача полягає не в тому, щоб заповнити дефіцит у технологічному розвитку, індустріальній засвоюваності вже готовою інфраструктурою або здійснити трансфер готових промислових або транспортних технологій, а створювати спільно дійсно нові інфраструктурні рішення загального використання,

застосовуючи революційний потенціал наукових та інженерних розробок. Тобто мають реалізуватися проекти декількох рівнів складності або комплексності інфраструктурного будівництва.

Визначено, що національний рівень реалізації проектів у межах мегапроекту Транс'євразійського коридору розвитку включає індустріалізацію, створення нових промислових об'єктів, комплексів та об'єднань; міжгалузеву кооперацію; мультиінфраструктуру та мультиінфраструктурні «хаби»; розвиток територій; швидкісний залізничний рух і мережу МТК; людський капітал та інтелектуальні системи.

Зроблено висновок щодо відсутності на державному рівні комплексного проекту розвитку транзитного потенціалу України. Таким запропоновано вважати НПРТП. Його мета сформована як, по-перше, активізація механізмів розвитку ресурсно-організаційної, технічної і технологічної компонент транзитного потенціалу транспортної системи; по-друге, формування на національному рівні комплексного механізму активізації процесів зростання промислових, транспортних, науково-технічних, фінансових, організаційних та інших можливостей країни щодо розвитку її транзитного потенціалу, що створює мультиінфраструктуру транспортної системи і сприяє участі України в організації Транс'євразійського коридору розвитку. Запропоновано два блоки завдань реалізації НПРТП, які наведено на рис. 5.

До суб'єктів реалізації НПРТП запропоновано включити державні, регіональні органи влади, власників інфраструктури, перевізників, експедиторів, операторів рухомого складу, споживачів, промислові підприємства та об'єднання, науково-дослідні організації та інші суб'єкти інноваційної інфраструктури, навчальні заклади та інші суб'єкти з надання освітніх послуг, банківські та інші фінансові установи, міжнародні транспортні організації та об'єднання.

Об'єктна особливість організації вирішення проблеми розвитку транзитного потенціалу транспортної системи при реалізації НПРТП визначається тим, що об'єктами стають процеси (у тому числі на міжгалузевому рівні), які спрямовані на формування умов забезпечення розвитку транзитного потенціалу (процеси переміщення вантажів, логістичні та інноваційні процеси, виробничі процеси промислових суб'єктів, процеси підготовки кадрів, ресурсозабезпечення та ресурсозбереження, трансферу технологій).

Розроблено механізм реалізації Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України, особливістю якого є два рівні реалізації: координаційний, що є вищим проблемно-проектним рівнем, і рівень зацікавлених суб'єктів і виконавців, який належить до нижнього проблемно-проектного рівня (рівня групового вирішення проблеми та групового розвитку). Для кожного рівня визначено завдання та функції. Розроблено концептуальну графічну модель механізму формування та реалізації мультипроектів як частин Національного проекту розвитку

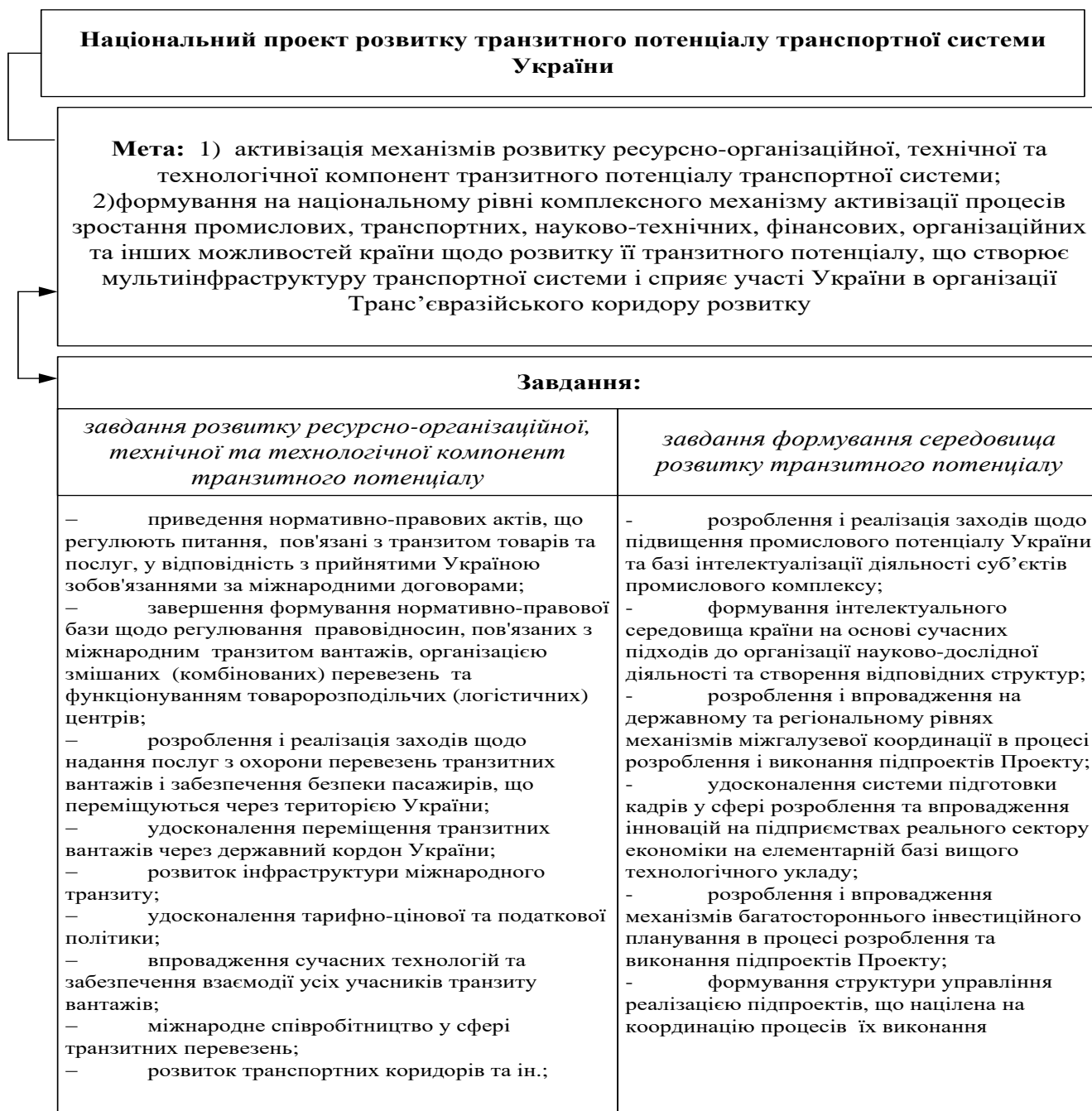

Рис. 5. Мета і завдання Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи

транзитного потенціалу транспортної системи України (рис. 6). Особливостями механізму формування та реалізації мультипроектів як частин НПРТП є: 1) декілька рівнів формування проблемної площини розвитку транзитного потенціалу; 2) створення мультиінфраструктури реалізації проекту, яка усебічно обслуговує його реалізацію; 3) активізація інноваційних процесів та інтелектуалізація діяльності суб'єктів, які беруть участь у реалізації проекту, імпульсом до якої є потреба в результатах більш високого техніко-технологічного рівня.

Визначено очікувані результати реалізації НПРТП в розрізі суб'єктних складових (рис. 7).

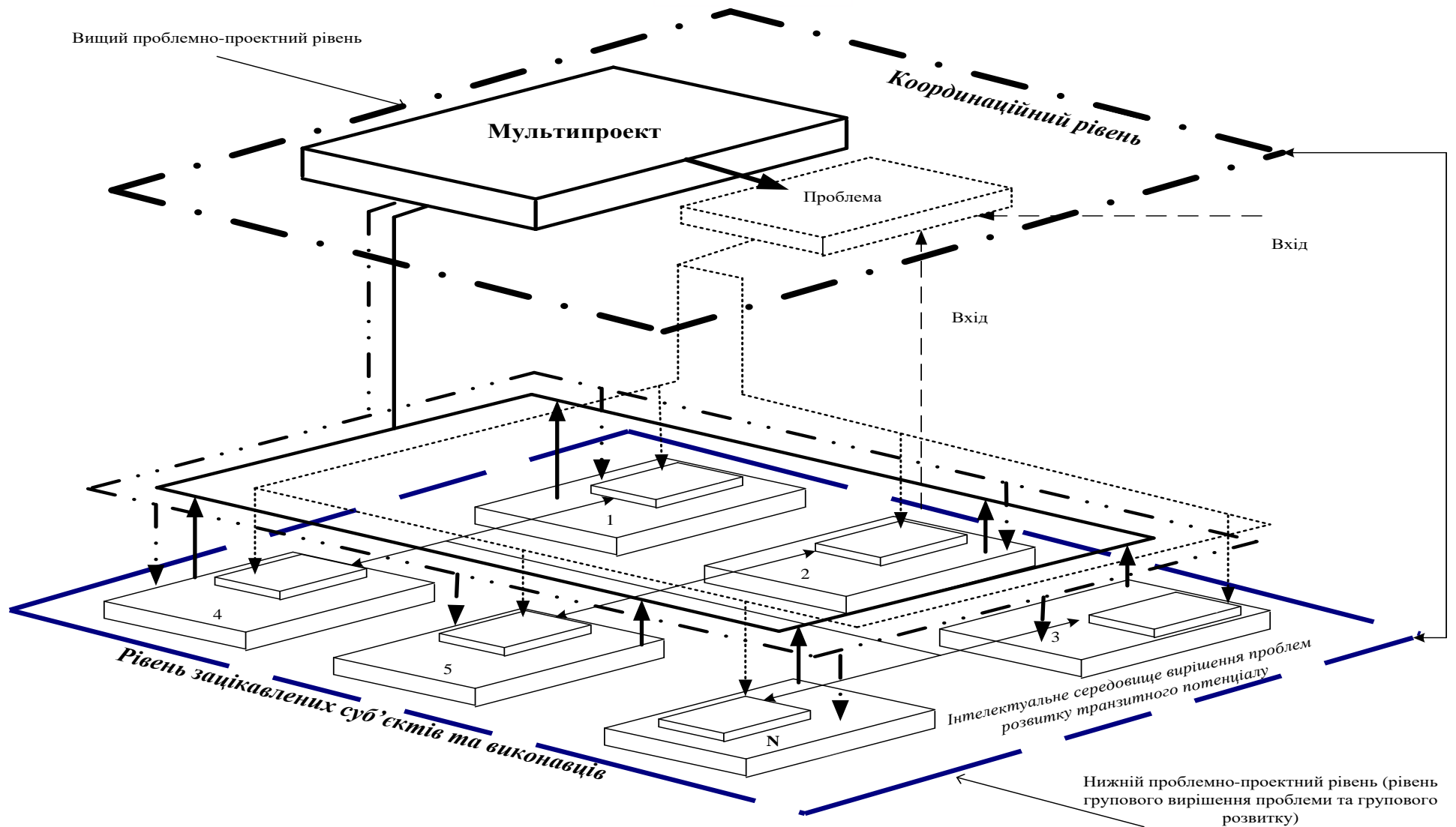

Рис. 6. Концептуальна графічна модель механізму формування та реалізації мультипроектів як частин Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України

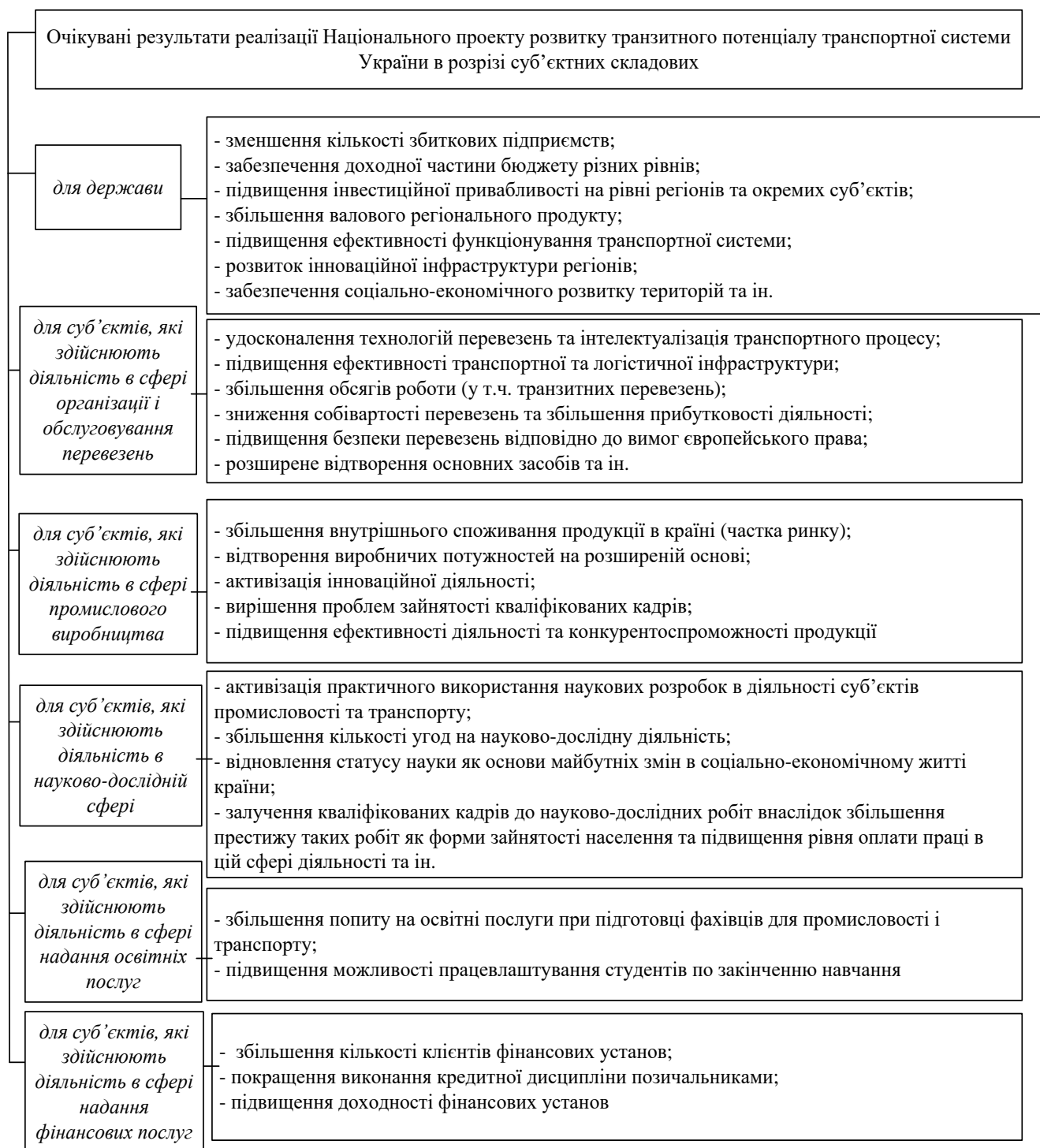

Рис. 7. Очікувані результати реалізації НПРТП в розрізі суб'єктних складових

Визначено джерела синергетичного ефекту від взаємодії стимулювання внутрішнього попиту з боку транспортної системи України і розвитку вітчизняного промислового комплексу в умовах реалізації НПРТП. Для цього використано методологію побудови моделей класу “хижак–жертва” та систему диференціальних рівнянь, які описують динаміку конкуруючих груп, якими є вітчизняні та іноземні виробники певних технічних засобів, застосування яких у діяльності суб'єктів, що обслуговують ринок транзитних перевезень, впливає на розвиток транзитного потенціалу транспортної системи України:

$$\begin{cases} \frac{dy_0}{dt} = a_0 y_0 - a_{00} y_0^2 - a_{01} y_0 y_1 \\ \frac{dy_1}{dt} = a_1 y_1 - a_{11} y_1^2 - a_{10} y_0 y_1 \end{cases}, \quad (1)$$

де y_1 – технічні засоби іноземних виробників (умовні одиниці);

y_0 – технічні засоби вітчизняних виробників (умовні одиниці);

a_0, a_1 – “коефіцієнти монопольності” (їхня розмірність – 1/одиниці часу);

a_{00}, a_{11} – внутрішня конкуренція за попит на національному ринку на технічні засоби (розмірність – 1/(одиниці часу));

a_{01}, a_{10} – коефіцієнти перехресного впливу вітчизняних та іноземних виробників (розмірність – 1/(одиниці часу), пов’язані з імовірністю того, що в наборі y_0, y_1 перевагу буде віддано технічним засобам вітчизняного (коефіцієнт a_{01}) або іноземного (коефіцієнт a_{10}) виробництва.

Встановлено, що синергетичний ефект від реалізації НПРТП для підприємств промислового комплексу виявляється в збільшенні обсягів вітчизняного виробництва технічних засобів, доходів підприємств-виробників технічних засобів, у першу чергу за рахунок підвищення інноваційної складової їхньої діяльності, що забезпечується складом учасників проекту та інтегральним розвитком промислово-науково-освітньої сфери діяльності.

ВИСНОВКИ

У процесі дисертаційного дослідження були отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують актуальне науково-прикладне завдання забезпечення розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України в умовах зростання євразійських економічних і торговельних зв’язків.

Основні висновки дисертації полягають у такому.

1. Обґрунтовано безпосередній зв’язок розвитку економіки України з реалізацією процесів удосконалення організації та розвитку транзитних вантажних перевезень. Результати аналізу стану транзитних перевезень територією України довели необхідність якнайскорішого вирішення завдань, які пов’язані з формуванням інтелектуальної транзитної системи і мультимодальної транспортно-логістичної системи; розвитком міжнародних транспортних коридорів; інтеграцією на рівнях інфраструктури і транспортних засобів, діяльності та використання інфраструктури, послуг і розпоряджень тощо.

2. Проведений аналіз теоретичних підходів до сутності і структури транзитного потенціалу транспортної системи дозволив надати його визначення, встановити структурну підпорядкованість видів транзитного потенціалу та розробити склад структурних елементів транзитного потенціалу транспортної системи регіону, що обумовлюється впливом на його розвиток як

галузевих, так і регіональних об'єктів і суб'єктів.

3. Розроблено класифікацію факторів розвитку транзитного потенціалу транспортної системи із застосуванням класифікаційних ознак: фактори модернізації системи відтворення ресурсів, системи управління, транспортної і транспортно-логістичної інфраструктури, технологій взаємодії та основних фондів залізничного транспорту. Системне врахування впливу таких факторів сприятиме підвищенню рівня обґрунтованості процесу управління розвитком транзитного потенціалу транспортної системи України.

З метою комплексного розгляду проблематики транзитного потенціалу транспортної системи України визначено принципи та умови його розвитку. Ключовим принципом визнано розроблення та реалізацію міжгалузевих стратегій розвитку, що охоплюють інтереси та вирішують проблеми взаємопов'язаного та координованого розвитку транспорту і промисловості України, що забезпечить збільшення можливостей для піднесення вітчизняних міжнародних транспортних коридорів та інших транспортних комунікацій.

4. Проведений аналіз світового досвіду з організації транзитних перевезень та сучасних механізмів розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України дозволив зробити висновок щодо необхідності активного практичного застосування механізму внутрішньо регіональної міжгалузевої інтеграції та співробітництва суб'єктів з метою розвитку об'єктів транспортної і транспортно-логістичної інфраструктури та вітчизняних міжнародних транспортних коридорів. У ході дослідження розкрито основні вимоги до формування, розроблено етапи та принципи реалізації механізму розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України на принципах узгодженості, партнерства та збалансованості.

5. Доведено, що стратегічне планування розвитку міжнародних транспортних коридорів безпосередньо пов'язано з планами стратегічного розвитку промислових і соціальних об'єктів регіонів, опорної логістичної інфраструктури та ін. Враховуючи, що об'єктом стратегічного планування розвитку міжнародних транспортних коридорів є їхній стійкий економічний розвиток і соціально-економічний розвиток території їх тягіння, а суб'єктами - учасники транспортного ринку, які делегують права управління галузевим, регіональним і державним органам влади, а також представники органів влади, бізнес-структур, які мають стратегічні інтереси на території тягіння коридору, розроблено підхід до стратегічного планування розвитку міжнародних транспортних коридорів з урахуванням інтересів зацікавлених осіб. Запропоновано етапи розроблення стратегії розвитку міжнародних транспортних коридорів.

6. Досліджено необхідність розроблення та реалізації проекту «Транс'євразійський коридор розвитку», що є полюсом генерації суспільного багатства та забезпечує розвиток інфраструктури і створення нової транспортно-технологічної системи на просторі Євразії. Запропоновано основні напрями його реалізації на національному рівні: індустріалізація, створення нових промислових об'єктів, комплексів та об'єднань; міжгалузева кооперація;

мультиінфраструктура та мультиінфраструктурні «хаби»; розвиток територій; швидкісний залізничний рух і мережа міжнародних транспортних коридорів; людський капітал та інтелектуальні системи. Розроблено підхід до розроблення і реалізації Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України в аспекті забезпечення умов функціонування Транс'євразійського коридору розвитку, що визначило пропозиції щодо мети, завдань, суб'єктної та об'єктної особливостей проекту, механізму його реалізації. Надано рекомендації щодо оцінювання ефективності реалізації Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

– *статті у наукових фахових виданнях:*

1. Соляник Е. В. Терминологические особенности мультимодальных перевозок в международной системе перевозок грузов / Е.В. Соляник // Транспорт. – 2012. - № 47(735). – С. 67-69.

2. Соляник К. В. Формування організаційної структури за видами діяльності / Ю.С. Бараш, Л.В. Марценюк, К.В. Соляник // Наука та прогрес транспорту: Вісн. Дніпр. нац. ун-ту залізнич. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. – 2013. – Вип. 2(44). – С. 35-46. (*Особистий внесок автора: досліджено проблему удосконалення структури управління вантажними вагонами компаній-операторів в умовах реформування залізничної галузі*).

3. Соляник К. В. Реалізація проектів щодо розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України / К.В. Соляник // Науковий огляд. – 2014. – Вип. 2, № 1. – С. 63-70.

4. Соляник К. В. Сутність та фактори розвитку транзитного потенціалу залізничного транспорту України / К.В. Соляник // Вісн. економіки трансп. і пром-сті: зб. наук.-практ. ст. / Укр. держ. акад. залізнич. трансп. – 2014. - № 45. – С. 46-50.

5. Соляник Е. В. Международный транспортный коридор как фактор развития стран и территорий / Е.В. Соляник // Вісн. економіки трансп. і пром-сті: зб. наук.-практ. ст. / Укр. держ. акад. залізнич. трансп. – 2014. – № 46. – С. 251-254.

6. Соляник К. В. Механізми розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України / К.В. Соляник // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Сер. Економічні науки. — 2014. — № 4, т. 1. — С. 232-236.

– *статті в наукових виданнях інших держав*

7. Соляник Е. В. Стратегическое планирование развития международных транспортных коридоров / Е.В. Соляник // Уральский научный вестник. Сер. Экономические науки. – 2014. - № 14 (93). – С. 15-20.

– *матеріали конференцій і тези доповідей:*

8. Соляник К. В. Причини та наслідки зменшення транзитного потенціалу залізничного транспорту України / К.В. Соляник // Стратегические вопросы мировой науки: материалы X Междунар. науч.-практ. конф. (7-15 фев. 2014 р., Przemysl). — Przemysl: Nauka i studia, 2014. — Vol. 8. — P. 41-43.

9. Соляник К. В. Развитие контейнерных та контейнерных железнодорожных перевозок до країн Азії / К.В. Соляник // Сучасний менеджмент: проблеми та перспективи: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. Академії внутрішніх військ МВС України (18 бер. 2014 р., Харків). — X., 2014. — С. 63-64.

10. Соляник Е. В. Международные транспортные коридоры как основные направления сотрудничества государств в области транспорта / Е.В. Соляник // Проблемы экономики транспорта: тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (24-25 квіт. 2014 р., Дніпропетровськ). — Д., 2014. — С. 119-120.

11. Соляник Е. В. Состояние и проблемы транспортных перевозок в контексте евро-азиатских транспортных связей / Е.В. Соляник // Проблемы международных транспортных коридоров та корпоративної логістики: матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (5-7 червня 2014 р., Харків). — Харків: УкрДАЗТ, 2014. — С. 34.

АНОТАЦІЯ

Соляник К. В. Забезпечення розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України на євразійському просторі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. - Українська державна академія залізничного транспорту МОН України, Харків, 2015.

Дисертаційну роботу присвячено розробленню теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо забезпечення розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України в умовах зростання євразійських економічних і торговельних зв'язків.

Визначено сутність поняття «транзитний потенціал транспортної системи»; визначено теоретико-методичні засади стратегічного планування розвитку міжнародних транспортних коридорів з позицій забезпечення їхнього стійкого економічного розвитку та соціально-економічного розвитку території їх тяжіння; удосконалено класифікацію факторів розвитку транзитного потенціалу залізничного транспорту; визначено складові транзитного потенціалу транспортної системи регіону; розроблено механізм розвитку транзитного потенціалу транспортної системи, який базується на принципах системності, узгодженості, партнерства, збалансованості, дозволяє поєднувати задачі, принципи, методи розвитку транзитного потенціалу, спрямований на зростання конкурентної привабливості транспортної системи і враховує систему потенціалів її розвитку та відповідну інфраструктуру підтримки, розроблено підхід до формування та реалізації Національного проекту розвитку транзитного потенціалу транспортної системи України в аспекті забезпечення

умов функціонування Транс'євразійського коридору розвитку.

Ключові слова: транспортна система, транзит, транзитний потенціал, стратегічне планування, розвиток, міжнародний транспортний коридор, механізм розвитку, міжгалузева інтеграція, залізничний транспорт, транзитні перевезення.

АННОТАЦІЯ

Соляник Е.В. Обеспечение развития транзитного потенциала транспортной системы Украины на евроазиатском пространстве. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. - Украинская государственная академия железнодорожного транспорта МОН Украины, Харьков, 2015.

Диссертационная работа посвящена разработке теоретико-методических положений и практических рекомендаций по обеспечению развития транзитного потенциала транспортной системы Украины в условиях роста евроазиатских экономических и торговых связей.

Определены задания развития транспортного комплекса Украины, что будет способствовать увеличению объемов транзитных перевозок.

Усовершенствовано понятие «транзитный потенциал транспортной системы», который является системным единством технических, технологических, кадровых, организационных и других ресурсов и возможностей, обуславливающих совокупную способность видов транспорта предоставлять необходимое количество и обеспечивать высокое качество транзита. Разработана структура транзитного потенциала транспортной системы региона, усовершенствованы факторы, которые определяют его развитие.

Исследована мировая практика развития транзитного потенциала. Установлено физические и нефизические препятствия развития транзитных перевозок в Европе. Исследование отечественного опыта развития транспортной системы, что влияет на повышение ее транзитного потенциала, определило внимание к элементам современного механизма развития транзитного потенциала транспортной системы Украины.

Предложены принципы функционирования механизма развития транзитного потенциала транспортной системы Украины, среди которых принципы сбалансированности, комплексности, интенсификации, научности, целеустремленности, эффективности, партнерства, согласованности, адаптивности и системности. Определены основные требования к формированию механизма развития транзитного потенциала транспортной системы Украины и методы такого механизма, а также непосредственно разработан механизм развития транзитного потенциала, который направлен на рост конкурентной привлекательности транспортной системы и учитывает систему потенциалов развития и соответствующую инфраструктуру поддержки.

Разработан подход к стратегическому планированию развития международных транспортных коридоров, что является процессом обоснования и выбора стратегических приоритетов и направлений их устойчивого и эффективного развития в единстве с социальными, экономическими, научно-техническими, экологическими факторами и условиями развития регионов; разработки на этой основе управленческих политик и механизмов реализации, которые повышают конкурентоспособность международных транспортных коридоров и социально-экономической системы региона и обеспечивают ее адаптацию к условиям внешней среды.

Исследованы необходимость разработки и реализации проекта - Трансъевразийский коридор развития, как полюса генерации общественного богатства и создания новой транспортно-технологической системы на пространстве Евразии. Определено, что национальный уровень реализации проектов в рамках мегапроекта Трансъевразийского коридора развития включает индустриализацию, создание новых промышленных объектов, комплексов и объединений; межотраслевую кооперацию; мультиинфраструктуру и мультиинфраструктурные «хабы»; развитие территорий; скоростное железнодорожное движение и сеть международных транспортных коридоров; человеческий капитал и интеллектуальные системы.

Разработан подход к формированию и реализации Национального проекта развития транзитного потенциала транспортной системы Украины в аспекте обеспечения условий функционирования Трансъевразийского коридора развития, что определило предложения по целям, задачам, субъектной и объектной особенностям проекта. Разработан механизм реализации Национального проекта развития транзитного потенциала транспортной системы Украины, особенностью которого два уровня реализации – координационный и уровень заинтересованных субъектов и исполнителей, которые принадлежат к высшему нижнему проблемно-проектным уровням. Для каждого из них определены задачи и функции. Разработана концептуальная графическую модель механизма формирования и реализации мультипроекта как частей Национального проекта развития транзитного потенциала транспортной системы Украины. Особенностью этого механизма являются: 1) несколько уровней формирования проблемной плоскости развития транзитного потенциала; 2) создание мультиинфраструктуры реализации Проекта, которая всесторонне обслуживает его реализацию; 3) активизация инновационных процессов и интеллектуализация деятельности субъектов, участвующих в реализации проекта, импульсом к которой является потребность в результатах более высокого технико-технологического уровня.

Определены источники синергетического эффекта от взаимодействия стимулирования внутреннего спроса со стороны транспортной системы Украины и развития отечественного промышленного комплекса в условиях реализации Национального проекта развития транзитного потенциала транспортной системы Украины. Для этого использовано методологию построения моделей класса "хищник-жертва" и систему дифференциальных уравнений, описывающих динамику конкурирующих групп, которыми

являются отечественные и иностранные производители определенных технических средств, применение которых в деятельности субъектов, обслуживающих рынок транзитных перевозок, влияет на развитие транзитного потенциала транспортной системы Украины.

Ключевые слова: транспортная система, транзит, транзитный потенциал, стратегическое планирование, развитие, международный транспортный коридор, механизм развития, межотраслевая интеграция, железнодорожный транспорт, транзитные перевозки.

ANNOTATION

Solyannik K.V. Ensuring the development of the transit potential of Ukraine's transport system in Eurasia. – Manuscript.

Candidate's Thesis in Economic Sciences, specialty 08.00.03 – Economics and national economy management. – Ukrainian State Academy of Railway Transport of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkov, 2015.

The thesis is devoted to the development of theoretical and methodological principles and practical recommendations to ensure the development of the transit potential of Ukraine's transport system in growing Eurasian economic and trade ties.

The essence of the concept "transit potential of the transport system" is defined; theoretical and methodological principles of strategic planning for the development of international transport corridors are determined from the standpoint of ensuring their sustainable economic development and socio-economic development of the territory of their attraction; classification of factors in the development of transit potential of rail transport is improved; composition of the transit potential of the transport system in the region is defined; mechanism of the development of the transit potential of the transport system is developed based on the principles of consistency, coherence, partnership, balance, allowing combination of tasks, principles, methods of the development of the transit potential, aiming at an increase of the competitive attractiveness of the transport system and taking into account the system of potentials of its development and the relevant infrastructure support; approach to the formation and implementation of the National project for the development of the transit potential of Ukraine's transport system is developed in terms of ensuring conditions for the functioning of the Trans-Eurasian development corridor.

Keywords: transport system, transit, transit potential, strategic planning, development, international transport corridor, development mechanism, inter-sectoral integration, rail transport, transiting.

Підписано до друку 05.05.2015 р.
Формат паперу 60x84 1/16. Друк ризограф.
Папір офсетний. Обсяг 0,9 ум. друк. арк. Наклад 100 прим.
Зам. № 106. Ціна договірна.

ФОП Жихарєв А.М.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 24800170000046285 від 09.12.1999 р.
Харків, пр. Леніна, 38